

УДК 346.2

С. М. Грудницька,*кандидат юридичних наук, професор,**зав. сектором відділу проблем модернізації господарського законодавства Інституту економіко-правових досліджень НАН України*

ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ПІДПРИЄМСТВО» І «ЮРИДИЧНА ОСОБА» В КОНТЕКСТІ ПРАВОВОГО ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ПІДХОДУ

У статті розглянуто проблему співвідношення понять «підприємство» і «юридична особа». Обґрунтовано, що юридична особа – класична, індивідуалістична організаційно-правова форма підприємця (комерсанта), що слугує «протоформою» у конструюванні збалансованої індивідуалістично-колективістської організаційно-правової форми підприємства як приватно-публічного суб'єкта права господарської діяльності. Розвинуто теорію колективу Венедиктова, яка з позиції правового інституціонального підходу виглядає як теорія приватно-публічного колективу.

Ключові слова: підприємство, юридична особа, організаційно-правова форма, підприємець, теорія колективу.

Господарсько-правова доктрина в розвитку уявлень про співвідношення понять «підприємство» і «юридична особа» пройшла кілька етапів, поступово просуваючись від традиційного уявлення про первинність юридичної особи через сформоване уявлення про правосуб'єктність підприємств (без прав юридичної особи), що входять до складу юридичної особи, до уявлення про первинність підприємства як основної ланки народного господарства, що наділяється правопорядком юридичною особистістю, яка опосередковує його участь у господарському обороті. Уже в першій половині ХХ ст. сформувався уявлення про первинність підприємства стосовно юридичної особи. Сформоване радянською наукою господарського права уявлення про юридичну особу як одну з ознак підприємства отримало закріплення в Законі України «Про підприємства в Україні» від 27.03.1991 р. і далі — в Господарському кодексі України, що закріплює положення, відповідно до якого підприємство визнається юридичною особою (п. 4 ст. 62). У ЦК реалізована протилежна концепція — підприємство розглядається як вид юридичної особи (ст. 83). Сформоване положення стало проявом проблеми, яка є предметом дискусій як у вітчизняній, так і в зарубіжній науці з початку ХХ ст.: що первинно — підприємство чи юридична особа, чи є юридична особа однією з правових характеристик підприємства, чи, навпаки, підприємство є одним із видів юридичних осіб. Позиції цивілістів у цьому питанні розрізняються — від повної відмови підприємству в правосуб'єктності до вимушеного визнання його одним із видів юридичної особи (через усталену законотворчу і правозастосовну практику). Проблема співвідношення понять «підприємство» і «юридична особа» була предметом розгляду в працях С. Архінова [1], К. Овчинникової [2], О. Лебединець [3], Н. Дятленко [4] та інших авторів.

Метою даної статті є предметний аналіз цієї проблеми й обґрунтування нових положень щодо неї з погляду правового інституціонального підходу до вирішення проблем господарської правосуб'єктності підприємства¹.

У країнах романо-германської правової сім'ї сформувалися дві протилежні течії правової думки, які представляють західну і східну традицію християнства і, відповідно, західну і східну традиції права. Ці течії були представлені в Західній Європі романістами і германістами, у слов'янській частині Європи — відповідно, західниками і слов'янофілами, а в радянській і пострадянській науці — цивілістами і господарниками. Перша течія, виступаючи з індивідуалістичних позицій, висунула фікційні теорії щодо юридичної особи, друга, відштовхуючись від індивідуалістично-колективістської методології, намагалася освоїти колективну сутність товаровиробників, підходила з цих позицій і до категорії юридичної особи, висуваючи реалістичні теорії. Кожна з цих течій історично виявилася по-своєму правою: перша — у тому, що заперечувала наявність соціальної реальності (людський субстрат) у категорії юридичної особи як правового явища, друга — у тому, що зрештою довела цю реальність щодо категорії підприємства. У спадщину наука ХХ ст. отримала дуже аморфне уявлення про співвідношення категорій підприємства і юридичної особи і методологічних джерел цієї проблеми, що підштовхнуло пострадянську цивілістику до ідеї поділу юридичних осіб на види (установи, підприємницькі товариства окремих видів, інші види юридичних осіб, передбачені законом).

¹ Правовий інституціональний підхід, який відстоює автор, на відміну від юрпозитивістського (нормативістського) підходу, передбачає включення до структури правового інституту прав і обов'язків його учасників, що виникають із реалізації як норм права, так і гарантованих ними свобод (згідно з принципом «дозволено все, що не заборонено»).

Однак усі буржуазні теорії, незважаючи на розходження концепцій юридичної особи, сходяться в одному: юридична особа — це організаційна єдність, до якої в силу чинного права пристосовуються права й обов'язки. Юридичною особою є та організація, яка в обороті розглядається як єдність [5, с. 91—92].

Романістика у зарубіжних законодавствах розвивається в рамках цивільних кодексів, германістика — у рамках торгових (комерційних) кодексів, які визначають види комерсантів (підприємницьких товариств), а не перші види юридичних осіб. У тих країнах, де прийнято єдиний цивільний кодекс, центральне місце в його структурі посідає підприємець того чи іншого виду і його діяльність (у Цивільному кодексі Італії — *impresa*), а зовсім не види юридичних осіб.

Вітчизняна пострадянська цивілістична доктрина обрала для себе германістичний підхід до конструювання форми юридичної особи, а не підприємця (комерсанта), пов'язавши цю форму з внутріорганізаційними відносинами, що існують у рамках нібито охоплених юридичною особою колективних об'єднань. І це стало проблемою — була втрачена чистота романістичної концепції юридичної особи, що являє собою традиційну цінність. Наслідком став розрив загальної правової форми юридичної особи [1, с. 348]. Законодавець запропонував низку організаційно-правових форм юридичної особи (видів юридичних осіб). При цьому розробники відповідних норм спиралися також на реалістичні теорії юридичної особи радянського періоду. Пострадянська цивілістика виявилася «поперед планети всієї» у частині законодавчого розмивання категорії юридичної особи, сформованої в рамках романістичної течії правової думки, а зовсім не реалізації передових тенденцій у германістичній науці, яка прагне пояснити категорію підприємства в контексті індивідуалістично-колективістської методології.

По суті, більшість теорій юридичної особи радянського періоду також прагнули пояснити категорію підприємства, що виступила на передній план, хоча за традицією висунуті теорії іменувалися теоріями юридичної особи, чим вносили сум'яття у наукові уявлення про юридичну особу. Проблема сутності юридичної особи стала однією із самих заплутаних проблем, основним плацдармом для боротьби індивідуалістичної й індивідуалістично-колективістської методологій.

До цього часу в країнах романо-германської правової сім'ї склалося три напрямки у теоретичному поясненні сутності юридичної особи. Один із них представлений так званими фікційними теоріями, які не вбачають за фігурою юридичної особи нічого або вбачають лише майно; інший — реалістичними, що вбачають за фігурою юридичної особи людський субстрат, третій — такими, що заперечують і ті, й інші, агностичними теоріями. Радянська наука збагатила теоретичну спадщину XIX ст. низкою нових теорій, що відображали процес практичної трансформації підприємства з об'єкта у суб'єкт права.

Точкою перетинання фікційних теорій, які акцентують увагу на майновому елементі, з одного боку, і реалістичних теорій, яких, навпаки, цікавив людський елемент, з іншого, стала теорія персоніфікації підприємств. Ця теорія примикає до реалістичних теорій і розглядає юридичну особу як персоніфіковане підприємство, розцінюючи підприємство — юридичну особу як організацію, що сполучає у собі як майновий, так і людський елемент. Для господарсько-правової науки теорія персоніфікації підприємства є найбільш цінною зарубіжною теорією, яка, разом з тим, не позбавлена недоліків, тому що визнає категорії підприємства і юридичної особи аналогами, розглядає процес персоніфікації як процес наділення підприємства правосуб'єктністю, у той час як правосуб'єктність підприємства існує і до того, мінімум як право на персоніфікацію, тим більше, що точніше вести мову про апріорну правосуб'єктність індивідів і колективів (приватних, публічних, приватно-публічних). Тому мали рацію агностики, коли вирішили розглядати юридичну особу не як суб'єкт права, а як юридико-технічний прийом щодо організаційно-правового оформлення відносин між людьми (організаційно-правову — автор).

Агностичні теорії, представлені позитивістською, нормативістською теоріями, а також теорією інтересу, взагалі не визнають існування юридичної особи і вважають, що суб'єктами права є лише люди [6, с. 57, 72]. Позитивістська і нормативістська теорії права відривають категорію юридичної особи від соціальної реальності, через що навіть стало прийнятним відносити їх до групи фікційних теорій. Натомість, як писав Іоффе [7, с. 143] щодо аналога нормативістської теорії в радянській науці — теорії соціальної реальності, прихильники такого підходу не стільки вирішують проблему юридичної особи, скільки ухиляються від її вирішення, не відповідаючи на питання, хто ж стоїть за фігурою юридичної особи і чію волю, чий інтерес вона представляє [цит. за: 3, с. 45]. Подолати цей розрив намагалася соціологічна школа права. Її засновник — Р. Ієринг (1865) [8] і його послідовники, зокрема Н. М. Коркунов, сформулювали теорію інтересу. Вони виходили з того, що носієм права може бути лише людина, а юридична особа не більш як спосіб існування правових відносин осіб, які входять до його складу, — дестинаторів права. Таким чином, агностичні теорії пройшли шлях від оцінки юридичної особи як суб'єкта права тільки лише в юри- дико-технічному змісті, а не в соціальній реальності (позитивістська теорія) до розгляду юридичної особи як юридичної форми (нормативістська теорія) і кроків з розкриття соціальної сутності даного прийому юридичної техніки (соціологічна теорія інтересу).

Найбільш істотний внесок агностичних теорій у розробку проблеми сутності юридичної особи полягає в тому, що ця категорія була виведена з розряду суб'єктів права (реальних особистостей у реалістичних теоріях чи їх аналогів у фікційних теоріях) і віднесена до інструментів юридичної техніки, юридичних конструкцій, правових засобів. Найбільш цінним з вищенаведених є положення класиків теорії інтересу про юридичну особу як спосіб існування правовідносин між людьми, котрий варто розглядати як зміст юридичної форми, що становить, за

Кельзенем, суть юридичної особи.

Сформовані теорії отримали прихильників у радянській науці цивільного права. Наприклад, дотримуючись положень нормативістської школи права, С. Н. Ландкоф (1928) вважав, що «немає юридичної особи як суб'єкта прав. Є юридична особа тільки як зручність обороту, як юридична техніка, що полегшує користувачам участь у товарному обороті [9, с. 33—34]. На півстоліття пізніше Б. І. Пугинський, який вважається автором теорії «правового засобу» (1984), також розглядає юридичну особу як правовий засіб, що забезпечує участь організації у цивільно-правових правовідносинах; для нього юридична особа — це правова категорія, що застосовується державою з метою надання юридичного статусу відповідним організаціям [10, с. 161—162]. Аналогом теорії персоніфікації підприємства в СРСР була теорія господарського органу [11, с. 119]. На думку Е. А. Флейшиц, у юридичній особистості державного органу персоніфікується не саме майно, а саме державний орган як господарська організація [цит. за: 12].

Разом з тим, на радянський період прийшла поява безлічі нових теорій юридичної особи, що обумовлювалося необхідністю наукового освоєння результатів практичного формування нової категорії підприємства як суб'єкта права. Звертає на себе увагу розвиток поглядів на підприємство — юридичну особу від теорії «цільового майна», зокрема, А. В. Венедиктов у 20-ті рр. розглядав юридичну особу як особливу участь у торговому обороті певного державного майнового комплексу [12, с. 70—71]), до реалістичних теорій, що характеризують юридичну особу через відносини між людьми: теорія соціальної реальності (Д. М. Генкін, Н. Г. Александров, Б. Б. Черепакін), теорія колективу (А. В. Венедиктов), теорія держави (С. І. Аскназій), теорія директора (Ю. К. Толстой), теорія організації (О. А. Пушкін), теорія соціальних зв'язків (О. А. Красавчиков). Існує і безліч інших, менш відомих, теорій юридичної особи, їх налічується біля двох десятків [13; 14; тощо].

У сучасному вітчизняному законодавстві і доктрині права немає єдності думок з приводу сутності юридичної особи. Представники цивілістичної науки розглядають юридичну особу як організацію, що є соціальною реальністю, обумовленою ходом історичного розвитку [15, с. 12]. Тим самим, на справедливу думку вчених-господарників, гіперболізується значення юридичної особи взагалі і суб'єктів господарювання зокрема [16, с. 275]. На сучасному етапі вітчизняна цивілістична наука залишила позаду сформований у рамках західної традиції права підхід, що виходить із затребуваності фігури юридичної особи для обслуговування майнового обороту, вийшла за межі сфери майнових відносин і поширила свої пошуки також на сферу організаційних відносин, взявши за основу теорію організації О. А. Пушкіна.

Це відбулося відповідним чином на законодавстві України. Якщо господарсько-правова концепція виходить з первинності організації (підприємства), розглядає саме її як суб'єкт права, а юридична особа відноситься до розряду її прав і обов'язків, то цивілістична концепція виходить з первинності юридичної особи, яку вважає організацією, і розглядає як суб'єкт права юридичну особу.

Разом з тим, в об'єктивній реальності колективи людей організуються в організації, які можуть мати права чи не мати прав юридичної особи, через що плутанина у поняттях «організація» і «юридична особа», використання їх як взаємозамінних не тільки недоречні (оскільки неприпустиме дублювання термінів), а й неприйнятні (оскільки організація є більш широким поняттям).

Прагнення втиснути у так звану організаційно-правову форму юридичної особи всі особливості правового статусу тієї чи іншої організації, навпаки, передбачає обмеження у реалізації інтересів і прав індивідів через необхідність узгодження в рамках організаційно-правової форми не тільки приватних, а й публічних інтересів, що являють собою збалансовані приватні інтереси. До того ж «організаційно-правова форма юридичної особи», з огляду на об'єктивну реальність, є нонсенсом, тому що сама юридична особа є організаційно-правовою формою тих чи інших суб'єктів права (організацій).

Подібна агресія вітчизняної цивілістики на рубежі ХХ—ХХІ століть на інститут організації зумовлена орієнтацією ринкових фундаменталістів на повну ринкову саморегуляцію пострадянської економіки. Приватно-правова доктрина орієнтована на повне заперечення необхідності узгодження приватних і публічних інтересів у рамках організації (підприємства). Парадоксом виявилось те, що для цих цілей була використана теорія радянського періоду (теорія організації О.А. Пушкіна), насправді призначена для теоретичного забезпечення правосуб'єктності підприємств (пострадянська цивілістика розглядає підприємство як об'єкт права).

Тому заслуговує на підтримку думка тієї частини вчених-цивілістів, які віддають перевагу традиційному підходу до юридичної особи як категорії, що опосередковує майновий оборот, і закликають відмовитися від визначення юридичної особи через категорію організації.

Слід зазначити, що в зарубіжній науці у даний час спроби обґрунтувати правосуб'єктність юридичної особи практично відсутні — дослідники обмежуються вирішенням прагматичних задач стосовно окремих видів юридичних осіб. Легального визначення юридичної особи немає в жодному законі іноземних держав. Французький Цивільний кодекс взагалі не знає поняття юридичної особи. Ознаками юридичних осіб вважають майнову відокремленість, самостійну майнову відповідальність і організаційну єдність, яка забезпечує можливість брати участь у цивільному обороті в якості єдиного суб'єкта, що діє від свого імені [17, с. 102—104].

Спеціальне призначення юридичної особи для опосередкування майнового обороту підкреслюють і розробники ЦК. За Я. М. Шевченко, юридична особа є «певним структурним утворенням, спеціально розрахованим

на те, щоб володіти, користуватися і розпоряджатися майном, вступати в угоди у цивільному обороті і мати свою особистість (юридичну особу. — автор) у зазначеному обороті» [18, с. 6—7].

Доцільність традиційного підходу до призначення юридичної особи для опосередкування майнового обороту і розрізнення понять «юридична особа» і «організація» підтверджується доцільністю переходу від індивідуалістичної чи колективістської до індивідуалістично-колективістської методології і правового інституціоналізму. Традиційний підхід до категорії юридичної особи просто необхідний для діалектичного стикування категорій, що сформувалися і формуються у рамках різних методологій (без зайвого заплутування проблеми).

Як відзначає Т. В. Кашаніна з посиланням на В. Б. Сльяшевича, автором терміна «юридична особа» вважається Нейзе, який у 1807 р. позначив ним різні види колективних утворень, що беруть участь у господарському житті [19, с. 27]. На практиці вживання цього терміна, що склалося за два останні століття, «юридична особа» означає категорію, яка опосередковує приватноправовий оборот — приватноправову організацію індивідуального або колективного комерсанта, тобто є традиційно сформованим поняттям, призначеним для правового забезпечення економіки на індивідуалістичній основі. Аналогічно юридична особа опосередкувала майновий оборот у рамках колективістської методології, характерної для радянського періоду і для періодичних практик централізованого управління економікою у західних країнах.

За індивідуалістично-колективістською методологією та правовим інституціональним підходом розглядається иправосуб'єктність підприємства як приватно-публічної організації. Для такої організації юридична особистість зберігає значення як історично сформована організаційно-правова першо- форма («протоформа»), яка опосередковує майновий оборот, котрий на сучасному етапі охоплює не тільки горизонтальні, а й вертикальні, не тільки зовнішні, а й внутрішні майнові відносини. Розширення сфери її застосування до сучасної організації означає внесення плутанини до сформованої стрункої практики її використання, зайві перешкоди в освоєнні індивідуалістично-колективістської категорії правосуб'єктного підприємства, у чому немає резону, як немає резону в дублюванні термінів «підприємство» чи «організація» і «юридична особа».

Варто враховувати також те, що суб'єктами права є лише люди, Правове обґрунтування зазначеному має місце в Конституції України, яка не передбачає гарантій прав юридичної особи, а встановлює гарантії індивідуальних і колективних прав людини і громадянина. Отже, суб'єктами права є індивіди або колективи, що можуть бути приватними, публічними, приватно-публічними. Тому категорія юридичної особи може бути затребувана лише для позначення певних особливостей їх юридичного статусу.

Господарсько-правова наука сучасного періоду виправдано розглядає юридичну особу як статус організації, а не саму організацію. Точніше, юридична особа — це організаційно-правова форма, що являє собою сукупність статусних прав і обов'язків; вірніше — підформа, тому що — не всіх статусних прав і обов'язків, а лише тих із них, що опосередковують участь організації у майновому обороті. З урахуванням викладеного заслуговує на підтримку нормативістський погляд на юридичну особу як на юридичну форму (Кельзен).

У цілому, проведене дослідження теорій юридичної особи у контексті проблем господарської правосуб'єктності дозволяє особливо виділити нормативістську теорію і теорію інтересу, з одного боку, і теорію персоніфікації підприємства, з іншого, як теорії останнього покоління, що в їх сполученні можуть стати основою для оновлених теоретичних побудов у контексті правової інституціональної теорії підприємства.

Недоліком нормативістської теорії є підхід до теорії юридичної особи як до чистої теорії, позбавленої соціологічного змісту. Саме цю прогалину прагне заповнити теорія інтересу, однак через індивідуалістичний підхід визнає суб'єктами права лише індивідів, заперечуючи колективну правосуб'єктність як таку. Крім того вирішення проблем правосуб'єктності потребує врахування правового значення не тільки категорії інтересу, а й категорії волі (влади).

Якщо нормативістська теорія розриває соціальну і правову реальність, то теорія інтересу намагається їх поєднати, що їй не повністю вдається через застосування індивідуалістичної методології. Саме з цієї причини теорія інтересу виявилася агностичною. Відштовхуючись від специфіки внутріорганізаційних відносин, вона залишається індіферентною до зовнішніх відносин, що не дозволяє теорії інтересу набути завершеного вигляду як теорії узгоджених приватної та публічної влади й інтересу.

Обидві ці теорії справедливі в тому, що юридична особа — не суб'єкт права, а лише його організаційно-правова форма. Це передбачає істотні поправки у теорії персоніфікації підприємства, яка визнає аналогами підприємство і юридичну особу. У дійсності підприємство і юридична особа співвідносяться як суб'єкт права і його організаційно-правова форма, причому не завершена, оскільки категорія юридичної особи формувалася в контексті методологічного індивідуалізму, але є базовою, здатною слугувати традиційною «протоформою» для формування завершеної організаційно-правової форми підприємства в контексті індивідуалістично-колективістської методології (підприємства як приватно-публічного суб'єкта права).

Слід зазначити неповноту теорій радянського періоду, які намагалися відшукати за категорією юридичної особи людський субстрат, що обумовлено індивідуалістичним підходом до вирішення проблеми, котра виникла ще в XIX ст. як проблема сутності юридичної особи. Насправді, у міру переростання підприємства з об'єкта в суб'єкт права у XX ст. проблема трансформувалася у проблему сутності підприємства, а не юридичної особи, яка стала лише однією з характеристик підприємства. У результаті розкрито лише ту чи іншу сторону чи кілька сторін у

сутності підприємства — у Венедиктова за фігурою підприємства (юридичної особи) перебуває трудовий колектив, у Аскназія — власник (держава), у Толстого — директор, у Красавчикова — трудовий колектив і власник (держава), у Александра — органи юридичної особи, у Пушкіна — організація (всі її учасники), у Черепакіна — ніхто, оскільки юридична особа існує і діє незалежно від зміни її людського складу. Навпаки, у правовій інституціональній теорії за фігурою підприємства перебувають усі — всі вищезазначені категорії учасників і, більше того, всі реальні та потенційні учасники підприємства як приватно-публічного правового інституту.

Слід зазначити, що основи уявлення про підприємство як приватно-публічний правовий інститут були закладені вже в 20-ті рр. Як зазначала Е. А. Флейшиц, будь-яке організоване господарство має вважатися підприємством: «майновий субстрат», відомий комплекс особистих сил, прикладених до «майнового субстрату», і господарський план, що регулює їх сполучення, — такими є необхідні елементи, що вичерпують господарське поняття підприємства [16, 23—25, 20, с. 7]. Подібне уявлення існувало протягом усього радянського періоду (див. наприклад, висновки Г. В. Пронської: підприємство — це не трудовий колектив, не відособлене майно, не засновник (держава), взяті самі по собі, а організація, що інтегрує всі ці властивості [21, с. 64]). Його затребуваність у модернізованому вигляді зберігається і нині.

У рамках правової інституціональної теорії йдеться про розширення категорії колективу, використаної в теорії колективу Венедиктова, до складноструктурованого приватно-публічного колективу, що зумовлює розширення системи правовідносин, позначених у теорії соціальних зв'язків Красавчиковим (які поєднують інтереси і волю трудового колективу і держави) до відкритої системи приватно-публічних відносин, а також розширення категорії організації, використаної у теорії організації Пушкіна, до приватно-публічної господарської організації (підприємства) як суб'єкта права господарської діяльності з відведенням для юридичної особи ролі однієї зі складових його організаційно-правової форми. У результаті виникає можливість урахування й інших теорій — теорії держави (власника. — **автор**), теорії директора, оскільки і власник, і директор, є учасниками господарських відносин у рамках правового інституту підприємства (поряд з іншими учасниками, переліченими у ст. 2 ГК, — суб'єктами господарювання, споживачами, органами державної влади й органами місцевого самоврядування, наділеними господарською компетенцією, так само, як і громадянами, суспільними й іншими організаціями, що виступають засновниками і здійснюють організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності).

Сама можливість фронтального врахування численних теорій, кожна з яких стала раціональним зерном у складному багатогранному явищі підприємства, підтверджує вірогідність правового інституціонального підходу.

Отже, правовий інституціональний підхід дозволяє дійти низки нових **висновків**, які дають відповідь на численні питання, відповіді на які відсутні в рамках інших методологій.

Відповідаючи на питання, що первинно — підприємство чи юридична особа, звернемося для антитези В. Флуме, який, не визнаючи підприємство самостійним суб'єктом права і навіть вважаючи спроби такого роду «юриспруденцією Мюнхгаузена», дійшов висновку, що підприємство — це «субстрат» юридичної особи, його сутність [22, с. 18]. Не підприємство є сутністю юридичної особи, а навпаки, юридична особа як сукупність прав, що забезпечують участь підприємства у майновому обороті (вертикальному і горизонтальному внутрішньому і зовнішньому), входить до структури підприємства як приватно-публічного правового інституту.

Юридична особа — класична, індивідуалістична організаційно-правова форма підприємця (комерсанта), що слугує «прото- формою» у конструюванні збалансованої індивідуалістично-колективістської організаційно-правової форми підприємства як приватно-публічного суб'єкта права господарської діяльності.

З урахуванням вишевикладеного положення у ЦК, згідно з яким юридична особа є організацією, потребує коригування з акцентом на те, що організація визнається юридичною особою, а не навпаки. Положення про види (організаційно-правові форми) юридичних осіб із ЦК варто було б виключити, зважаючи на те, що види господарчих товариств регулюються у ГК як види підприємств, так само, як і в зарубіжних торгових (комерційних) кодексах вони регулюються як види комерсантів (підприємців), а не види юридичних осіб.

Дослідження проблем господарської правосуб'єктності підприємств, а також інших проблем господарського права з позицій правового інституціонального підходу є перспективним напрямком подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Архипов С. И. Субъект права (теоретическое исследование): дис... канд. юрид. наук ; 12.00.01 / С. И. Архипов. — Екатеринбург : Уральская гос. юрид. академия, 2005. — 486 с.
2. Овчинникова К. Д. Предприятие как объект гражданских прав в Германии, Италии, Франции, Англии и России : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / К. Д. Овчинникова. — М. : Москов. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова, 2005. — 211 с.
3. Лебединец О. Н. Жизненный цикл юридических лиц: гражданско-правовой аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. Н. Лебединец. — М. : Юрид. ин-т МВД РФ, 2003. — 218 с.
4. Дятленко Н. М. Торговельне уложення ФРН — кодекс підприємств /Н. М. Дятленко// Економико-правові дослідження в ХХІ веці: історія, сучасний стан і перспективи удосконалення господарського законодавства : матер. Першої міжнарод. інтернет-конф. (Донецьк, 16—18 лютого 2009 р.). — Донецьк : Вебер, 2009. — С. 269—275.
5. Генкин Д. Юридические лица в советском гражданском праве / Д. Генкин // Проблемы социалистического права. — 1939. — № 1. — С. 86—105.
6. Братусь С. Н. Юридические лица в советском гражданском праве: ученые труды / С. Н. Братусь. — М. : Юриздат, 1947. — Вып. XII. — 370 с.
7. Иоффе О. С. Советское гражданское право / О. С. Иоффе. — М. : Юрид. лит., 1967. — 494 с.
8. Иеринг Р. Юридическая техника / Р. Иеринг. — М. : Статут, 2008. — 231 с.
9. Гражданский кодекс РСФСР : научный комментарий / под ред. С. М. Прушницкого, С. И. Раевича. - М., 1928. — Вып.3: Субъекты права (лица).
10. Путинский Б. И. Гражданско-правовые средства в хозяйственных отношениях / Б. И. Путинский. — М. : Юрид. лит., 1984. — 224 с.
11. Хозяйственное право Украины : учебник / под ред А. С. Васильева, О. П. Подцерковного. — 3-е изд., перераб. и доп. — Х. : Одиссей, 2008. — 688 с.
12. Венедиктов А. В. Правовая природа государственных предприятий : 2-е изд. / А. В. Венедиктов. - Л. : Прибой, 1928. — 184 с.
13. Калаур І. Д. Цивільно-правовий договір як підстава виникнення права власності юридичної особи : дис... канд. юрид. наук : 12.00.03 / І. Д. Калаур. — Івано-Франківськ : Прикарпатський ун-т ім. Василя Стефаника, 2004. — 198 с.
14. Кравчук В. М. Соціально-правова природа юридичної особи : дис... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. М. Кравчук. — Львів ; Львів, нац. ун-т ім. І. Франка, 2000. — 186 с.
15. Пушкін А. Відносини підприємництва і правовий статус їх суб'єктів / А. Пушкін, В. М. Селіванов // Право України. — 1994. — № 5—6. — С. 9—15.
16. Хозяйственное право : учебник / В. К. Мамутов, Г. Л. Знаменский, К. С. Хахулин [и др.] ; под ред. В. К. Мамутова. — К. : Юринком Интер, 2002. — 912 с.
17. Гражданское и торговое право зарубежных стран : учеб. пособ. / под общ. ред. В. В. Безбаха и В. К. Пучинского. — М. : МЦФЭР, 2004. — 896 с.
18. Шевченко Я. М. Правові проблеми колективної власності в Україні / Я. М. Шевченко // Право України. — 1996. — № 1. — С. 6--7.
19. Кашанина Т. В. Корпоративное право. (Право хозяйственных товариществ и обществ) : учеб. для вузов / Т. В. Кашанина. — М. : НОРМА-ИНФРА-М, 1999. — 815 с.
20. Флейшиц Е. А. Торгово-промышленное предприятие в праве западно-европейском и РСФСР / Е. А. Флейшиц. — Л. : Изд-во Academia, 1924. — 84 с.
21. Пронская Г. В. Правовая организация отраслевых хозяйственных систем / Г. В. Пронская — К.: Вища школа, 1985. — 129 с.
22. Flume Werner. Um ein neues Untemehmensrecht: Vortrag gehalten vor der Berliner Juristischen Gesellschaft am 28. November 1979. — Berlin, 1980.

Грудницька С. Н. Проблема соотношения понятий «предприятие» и «юридическое лицо» в контексте правового институционального подхода.

В статье рассмотрена проблема соотношения понятий «предприятие» и «юридическое лицо». Обосновано, что юридическое лицо является классической, индивидуалистической организационно-правовой формой предпринимателя (коммерсанта), которая служит «протоформой» в конструировании сбалансированной индивидуалистиче- ски-коллективистской организационно-правовой формы предприятия как частно-публичного субъекта права хозяйственной деятельности. Развита теория коллектива Венедиктова, которая с позиций правового институционального подхода предстает как теория частно-публичного коллектива.

Ключевые слова: предприятие, юридическое лицо, организационно-правовая форма, предприниматель, теория коллектива.

Grudnitskaya S. N. A problem of correlation of concepts «enterprise» and «legal person» is in the context of legal institution approach.

The problem of correlation of concepts «enterprise» and «legal entity is considered in the article». It is grounded, that a legal entity is the classic, individualistic legal form of businessman (merchant), which serves by a «protoform» in constructing of the balanced individualistic-collectivism legal form of enterprise as a private public legal of economic activity subject. The theory of collective of Venediktova is developed, which from positions legal the institution of approach appears as a theory of private public collective.

Key words: *enterprise, legal entity, legal form, businessman, theory of collective.*